

відставання від розвинутих країн. Всі країни регіону мають потребу в перегляді докризової моделі «наздоганяючого розвитку» та розробці інноваційних стратегій, що враховуватимуть національні особливості економіки та структурної політики країн ЦСЄ. У зв'язку з цим, великого значення набуває проведення наукового аналізу та систематизація накопиченого досвіду, а також зіставлення стратегій розвитку країн ЦСЄ з практикою розвинутих країн.

Література

1. Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее: в 2 т. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М. : Институт экономических стратегий, 2006 – Т. 1: Теория и история цивилизаций. – 2006. – 768 с.
2. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 631с.
3. Соколова Г. Белорусская модель инновационного развития: социально-экономические проблемы реализации / Г. Соколова // Общество и экономика. – 2007. – № 7. – С. 148–165.
4. Roper, Stephen. Innovation in transition: a comparison of the innovation potential of incumbent firms and innovative start-ups in the Western Balkans. Warwick : Warwick Business School, 2009. – 36 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : Working paper (Warwick Business School. Centre for Small and Medium Sized Enterprises) ; no. 106., вільний. – Назва з екрану, англ.
5. The Global Competitiveness Report 2011-2012 / [Edited by Professor Klaus Schwab]. – Geneva : The World Economic Forum, 2011. – 544 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>, вільний. – Назва з екрану, англ.
6. Ленчук Е. Б. Проблемы перехода к инновационной модели развития в странах постсоветского пространства / Е.Б. Ленчук // Проблемы прогнозирования. – 2006. – №4. – С. 126-145.
7. Кузык Б.Н. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва. Второе дополненное издание / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец. – М. : Экономика, 2005. – с. 45.
8. Ленчук Е.Б. Инновационный процесс в переходной экономике (на примере стран Центрально-Восточной Европы и СНГ) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.14 Мировая экономика / Е.Б. Ленчук. – М., 2007. – 50 с.

УДК 330.123.6:37.015.6

Лівенко А.І.,
к.е.н., старший викладач
ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

ОСВІТНІ РЕСУРСИ У СИСТЕМІ РУШІЙНИХ СИЛ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Джерелом і передумовою отримання необхідних для виробництва матеріальних і духовних благ є ресурси. У процесі господарської діяльності використовуються природні, людські, трудові, матеріальні, технічні, технологічні, інтелектуальні, інформаційні, фінансові, нематеріальні ресурси тощо. Враховуючи вичерпність традиційних ресурсів і джерел, можна впевнено стверджувати, що економічне зростання дедалі більшою мірою забезпечуватиметься за рахунок використання таких ресурсів і джерел як інформація, знання, освіта. Головним носієм останніх разом з речовинними засобами накопичення, зберігання і обробки інформації є людина, що володіє високим рівнем освітньої, наукової і фахової підготовки. З цієї причини в сучасних умовах невимірно зростає роль високоосвіченої людської особистості, здатної не тільки сприймати раніше накопичене наукове знання, але й узагальнювати, аналізувати, створювати нове у вигляді передових наукових ідей, інформаційних технологій, послуг і продуктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростання важливості освіти для динамічного розвитку економіки, підвищення значення людського фактора в докорінному перетворенні у продуктивних силах сучасного суспільства привело до значного поживавлення у сфері розроблення різноманітних концепцій і теорій у галузі освіти, викликало інтерес дослідників до цієї тематики. Наслідком цього стала велика кількість наукових праць, що стосуються освітньої проблематики, зокрема, проблеми формування освітніх ресурсів.

Серед учених, які зробили істотний теоретичний внесок у розроблення різних аспектів освіти, – Ф.Г. Кумбс, Ф. Махлуп, Т. Шульц, Г. Беккер, Б. Вейсброд, Е. Денісон, П. Роббінсон, Е. Кон, М. Блаєр, С. Струмилін, В. Жамін, С. Костанян, В. Комаров, Б. Ременников та інші.

Зусилля українських науковців у намаганні виробити концептуальні засади використання освітнього потенціалу в реформуванні економіки знайшли своє відображення у працях І. Каленюка [2; 3; 4], К. Корсака [5; 6], К. Левківського [7], М. Шкіля [8], Г. Щокіна [9] та ін.

Віддаючи належне їхньому доробку і внеску в розвиток української економічної науки, слід зазначити, що певні проблеми й аспекти освіти не здобули достатнього висвітлення і потребують більш детального вивчення й уваги. Зокрема, це питання виокремлення освітніх ресурсів як частини трудових ресурсів, що відображає професійно-освітні характеристики робочої сили.

Постановка завдання. Метою статті є теоретико-методичне дослідження економічної сутності освітніх ресурсів, їх місця й ролі у системі суспільного виробництва, забезпеченні економічного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній теорії під ресурсами розуміється все, що потрібно для задоволення потреб людини [1, с. 31]. Серед них особливе місце й дедалі зростаюче значення для розвитку сучасної економіки мають інформація і знання. У сучасній економіці вони пронизують усі класичні ресурси й одночасно є самостійним ресурсом.

Інформація і знання відрізняються від грошових, природних, трудових і технічних ресурсів, що різко виділяє їх з інших умов виробництва в окремий фактор розвитку, глибинних трансформаційних змін у самому суспільстві. В них суперечливо поєднуються справжня безмежність з рідкісністю вищого рівня, об'єктивний характер з безпрецедентним суб'єктивізмом, невідтворюваність із здатністю до тиражування; позаекономічна мотивація їхнього здобуття має цілком економічні наслідки [10, с. 320].

Сучасні технологічні засоби дозволяють безмежне тиражування, передачу інформації. Здатність до практично необмеженого поширення інформації і знань, проте, не заперечує їхньої рідкісності, яка знаходить свій прояв в інших формах. Потенційна можливість доступності знань усім людям наштовхується на природні межі. Засвоюється людьми далеко не вся інформація і знання, причиною чого виступає специфічність особливих здібностей, дарувань кожної особистості. Обсяги сучасної інформації в світі настільки значні, що просто неможливо їх осягнути повністю. Засвоєння знань відбувається вибірково, на основі індивідуальних здібностей і схильностей та професійної орієнтації. Людина як неповторна істота у сукупності її особистих рис та професійних якостей, яка володіє певною сумою різноманітних знань і має свої особисті навички користування ними, – це той ресурс, який неможливо повторити і відтворити. В кожному даному випадку, навіть при однакових рівнях освіти і термінах виробничого стажу, це буде неповторний ресурс. Уявляється, що саме в цінності людської особистості полягає прояв такої властивості знань як рідкісність [10, с. 323].

До знань відноситься і така властивість як неможливість виключення із споживання, що дає підстави відносити їх до суспільних благ. Використання інформації і знань не обмежує можливості доступу до тієї самої інформації інших людей. І, водночас, споживання, використання знань сприяє і появі нової інформації і знань. Деяка частина знань може стати об'єктом власності і обміну, захищеним правами власності, але це стосується специфічних видів наукової або комерційної інформації, споживання якої породжує нові знання.

Споживання інформації однією людиною не означає зникнення її, в той час як споживання матеріальних благ означає поступове їх знищення. Інформації і знанням також властива здатність морально застарівати, що може зменшувати їх суспільну цінність. Водночас ця властивість знань не є абсолютною, далеко не всі знання знецінюються з часом. Старіння знань може проявитися у відносній втраті цінності знань порівняно з цінністю нових знань, і майже неможливе їх повне знецінення. Навіть якщо якісь знання втрачають свою практичну значимість, не знаходять практичного використання, вони все ж залишають свою цінність в історичному, інформативному аспекті.

Знання мають і деякі інші особливості. По-перше, знання не убувають у міру їх використання. По-друге, знання існують незалежно від простору. По-третє, продаж знань одним не заважає продавати ті самі знання іншим. По-четверте, чутливість деяких форм знань до чинника часу, що зумовило виникнення ряду видів діяльності, спрямованих на передбачення майбутніх знань: прогноз погоди, опитування громадської думки, фондову біржу тощо. П'ята особливість пов'язана з ціноутворенням на знання. При збільшенні знань ціна на них часто зростає не тому, що їх бракує, а саме тому, що вони є в достатній кількості.

Об'єктивна необхідність і можливість залучення наукових знань до руху інтелектуального капіталу обумовлена здатністю нового наукового знання як явища, що володіє суспільною, продуктивною силою, давати економічний ефект у споживанні і приносити додатковий прибуток. Таким чином, наукові знання стають інтелектуальним капіталом не в результаті приналежності певному соціальному суб'єкту (професійній групі), а завдяки особливому способу руху з обов'язковим приростом суспільної корисності (цінності). На кожному етапі свого руху власність на науковий продукт фіксується в певному розмірі прибутку, яка концентровано за всіма підсумками роботи може виражати в грошовій формі ефективність використання нового наукового знання і розподілятися між усіма

учасниками його привласнення.

Використання інформації і знань як головного виробничого ресурсу приводить до індукціювання знань, самозростання інформації. Це зовсім не виключає застосування до інформації поняття рідкісності: в кожний момент часу суспільство має у своєму розпорядженні певну кількість інформації, одна частина якої є свідомо засекреченою (запатентована інформація, державна і військова таємниця) або неприступною з інших причин (закриті відомчі ресурси, високі розцінки за комерційні інформаційні ресурси, представлення частини електронних ресурсів у несумісних оболонках, нерегламентовані правила передачі державних інформаційних ресурсів у вільний доступ і т.п.), а інша частина – нерідкою (наукові знання). Така обмежена доступність не дозволяє безпосередньо залучати інформацію і знання до господарського обороту, і тому постульована неокласичною теорією обмеженість ресурсів зберігається і стосовно інформації.

Відносно обмеженим ресурсом знання виступають не в результаті їх невідтворності або унікальності, а як здатність бути продуктивним ресурсом. Унікальність будь-якого ресурсу можна зафіксувати тільки як елемент кругообігу. Поки знання не залучено до господарського обороту, продуктивно не використовується, воно здається необмеженим. Вимога ефективності відносно використання інтелектуального ресурсу виводить його з цільової до ресурсної сфери економіки і ставить на один рівень з матеріально-речовинними ресурсами. Останню обставину слід розуміти не в тому значенні, що нове наукове знання тепер входить до складу виробничих засобів, утілюється в них, а в тому, що воно саме стає особливим самостійним чинником, функцією виробництва і набуває відповідної суспільної форми інтелектуального капіталу.

Зміни в інформації на сучасному етапі розвитку людства є першопоштовхом будь-яких змін у суспільстві. Через системи поширення, зберігання й обробки інформації вона перетворюється на знання. Як правило, перетворення інформації на знання відбувається в ході наукових досліджень і освітнього процесу. Головне для наукових і освітніх установ – здійснити приріст знань і втілити їх у людському (освітньому) і фізичному капіталі. Це неможливо без формування освітнього ресурсу. Саме обсяг здобутих знань і їх ефективне використання стає головним ресурсом економічного зростання.

Це означає, що в економічних (трудових) ресурсах слід виділити освітній ресурс. Даний вид трудових ресурсів відображає професійно-освітні характеристики робочої сили.

Освітні ресурси як економічна категорія мають певний набір властивостей. По-перше, освітні ресурси існують незалежно від простору і можуть бути одночасно в його різних частинах, що не обмежує можливості їх використання. По-друге, освітні ресурси невідчужувані від продавця. Це означає, що продаж освітнього ресурсу – це не зовсім звичайний акт купівлі-продажу – його не можна приватизувати так само, як яке-небудь інше благо, оскільки проданий освітній ресурс залишається і у власності продавця. По-третє, освітні ресурси, на відміну від матеріального, схильні лише до морального спрацювання. По-четверте, до застосування у виробництві цінність освітніх ресурсів досить складно визначити, що зумовлює і складність її вимірювання. Все це необхідно враховувати при аналізі освітніх ресурсів, оскільки дані особливості впливають на ціноутворення й оподаткування освітніх ресурсів, здійснення юридичного захисту прав власності й умови комерційних операцій на ринку освітніх ресурсів тощо.

Розглядаючи освіту як ресурс, можна стверджувати, що освіта перетворилася на провідний предмет і засіб праці, який уречевлюється в усіх факторах і продуктах суспільного виробництва (через це вона виступає як складова частина ВВП), інтегрується з усіма ресурсами економіки (сировиною, працею, фінансами, інформацією і т.д.). Перетворення освіти на важливу складову виробничого процесу дозволяє реально долати відносну обмеженість традиційних ресурсів. Відбувається зміна пропорцій між масою вживаної речовини і енергії, з одного боку, і обсягом освітніх ресурсів, які містяться у вироблюваних товарах, і послугах, які містяться безпосередньо у виробничому процесі, – з іншого. Адже, потреби суспільства безмежні, а засоби їх задоволення (ресурси) завжди обмежені. Виникає альтернатива – що виробляти, тобто куди спрямовувати обмежені ресурси. Використання освітнього ресурсу дозволить подолати не тільки обмеженість ресурсів, але й збільшити потенціал освіти, посилити його продуктивну функцію. В результаті зростають виробничі можливості суспільства.

Результативність будь-якої господарської системи залежить від кількості, якості, структури й механізму використання факторів виробництва – землі, праці, капіталу, підприємницьких здібностей, інформації. Сьогодні тільки цих факторів недостатньо для розуміння рушійних сил розвитку сучасної економіки. Тому цілком логічно є необхідність увести ще один фактор, що агрегує особливості сучасного виробництва – освіту. Він не замінює, а лише доповнює та уточнює існуючі фактори економічного зростання.

Висновки з даного дослідження. З урахуванням вищезазначеного, можна сформулювати базові характеристики освітніх ресурсів: освітні ресурси є одним з факторів виробництва; освітні ресурси формуються на основі знань.

Але освітні ресурси – це не знання самі по собі. Це – систематизовані, суспільно доцільні професійні і загальноосвітні знання, уміння й навички, якими володіє людина і які практично

використовує в процесі трудової діяльності в певній галузі суспільного відтворення. Таке розуміння освітніх ресурсів дозволяє зробити наступні висновки щодо них.

1. Це здобуті загальноосвітні і професійні знання.
2. Це знання, уміння й навички, які суспільно доцільно використовується людиною в процесі трудової діяльності в певній галузі суспільного відтворення.
3. Це знання, уміння й навички, які сприяють збільшенню доходів, економічному зростанню тощо.

Необхідність подальшого дослідження проблем освіти зумовлено кардинальними змінами, які відбуваються в економіці України. Йдеться, по-перше, про докорінну реконструкцію всієї системи виробничих відносин як у масштабі національного господарства, так і у сфері освіти.

По-друге, про завдання перетворення освіти на пріоритетну сферу життєдіяльності суспільства й державної політики. Адже в наш час освіта забезпечує розвиток усіх інших галузей економіки й суспільного життя. Головним гарантом соціально-економічного прогресу є освітній, інтелектуальний потенціал, і його роль зростає в процесі вдосконалення людської цивілізації.

Література

1. Добрынин А.И., Журавлева Г.П. Общая экономическая теория / А.И. Добрынин, Г.П. Журавлева. – СПб., 2001. – 198 с.
2. Каленюк И. К вопросу об образовательном потенциале страны / И. Каленюк // Экономика Украины. – 2001. – №11. – С. 70–77.
3. Каленюк І. Освіта в ринковому середовищі / І. Каленюк // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №1. – С. 96–99.
4. Каленюк І.С. Економічна природа та особливості розвитку освітнього потенціалу України: автореферат дис. на здоб. наук. ст. док. ек. наук: 08.01.01 / Каленюк Ірина Сергіївна. – Київ, 2002. – 32 с.
5. Корсак К. Мировое образование: тенденции изменений и внешние факторы / К. Корсак // Персонал. – 1996. – №3. – С. 43–49.
6. Корсак К. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / К. Корсак. – К. : МАУП, 1997. – 209 с.
7. Левківський К.М. Освіта: гуманізація та гуманітаризація навчального процесу / К.М. Левківський // Уряду України: президенту, законодавчій, виконавчій владі. – К., 1995. – Т.3. – 190 с.
8. Шкіль М. Тенденції і принципи дальшого розвитку вищої освіти / М. Шкіль, О. Романовський // Освіта і управління. – 1999. – №3. – С. 9–17.
9. Щекин Г. Управление человеческими ресурсами в Украине / Г. Щекин // Персонал. – 1994. – №1. – С. 21–24.
10. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества: [научное издание] / В.Л. Иноземцев. – М. : "Academia" – «Наука», 1998. – 640 с.